YASHIL

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№5

ISSN: 2992-8982

https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/

2025

YASHIL
IQTISODIYOT&TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 808 sahifa.
E'lon qilishga 2025-yil 1-mayda ruxsat etildi.

Tahrir hay'ati:
Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi

YASHIL
IQTISODIYOT&TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhriddinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow))
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po‘latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
G‘afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o‘qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:
Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Khusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo‘jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko‘rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: “Ma’rifat-print-media” MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘zR Tabiat resurslari vazirligi, O‘zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

MUNDARIJA

"Zavur kollektor suvlarining kimyoviy tarkibi tahlili va ularni tozalash zarurati (Qoraqalpog'iston Respublikasi misolida)" ... 20
Kungiratbay Sharipov, Ma'ruf Nurmanov

Forming demand and stimulating sales in Uzbekistan ... 26
Musayeva Shoira Azimovna

Членство в ВТО как драйвер развития: взгляд Узбекистана через призму опыта Вьетнама и Казахстана ... 30
Ж.Я.Нуриллаев

Mamlakatimizda tizimli ahamiyatga molik banklarni aniqlash tartibi va ularning bank tizimi moliyaviy barqarorligiga ta'siri tahlili ... 37
Xolmamatov Farhodjon Kubaevich

O'zbekiston respublikasida aholi bandligini ta'minlashdagi dolzarb masalalar ... 44
Ibragimov Elmurod Gulboynor o'g'li

O'zbekiston respublikasida elektr energiyasi ta'minoti hajmini yalpi ichki mahsulot hajmiga ta'sirini ekonometrik tahlil qilish ... 48
Fayziyev Rabim Alikulovich

Raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklarining xizmat turlarini takomillashtirish amaliyoti ... 60
Umurzoqova Adiba Ochilovna

Qishloq xo'jaligi kooperativi boshqaruv tizimida buxgalteriya hisobini tashkil qilishning o'ziga xos xususiyatlari ... 67
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich

O'zbekistonda qishloq xo'jaligi mahsulotlari umumiy hajmini prognozlashda ekonometrik modellar (yillik) ... 72
Qodirov Farxod Amirovich, Bo'ribaeva Qundiz Muratbaevna

Oziq-ovqat mahsulotlari xavfsizligi tizimini takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlari ... 77
Mahamatova Maftuna

Xufiyona va yashirin iqtisodiyotning amaliy tahlili o'zbekiston miqyosida ... 83
Koshanov Abdimurat Azat uli

Soliq tizimini barqarorligini belgilovchi omillar tahlili ... 87
Nurillayev Jasurbek Davronbekovich

Mahalliy budjetlar daromad manbalarini mustahkamlash omillari ... 92
Soatova Nodira Boboxanovna

Bank infratuzilmasining raqamli transformatsiyasi va resurslar bazasi shakllanishi: nazariy asoslar va texnologik yondashuvlar ... 97
Raxmatov Azizjon Jaloliddinovich, Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li

Ichki auditning transformatsion potensiali: tahliliy amallarni takomillashtirish orqali samaradorlikni oshirish ... 102
Misirov Akbarali Pardaboyevich, Ismoilov Asadbek Abdusamat o'g'li

Xorijiy mamlakatlarda yashil moliyalashtirishni rivojlantirish yo'llari ... 110
Qorriyeva Shahnoza Safarbayevna

Yashil moliya – iqtisodiy rivojlanish mexanizmi sifatida ... 117
Nodir Xidirov G'iyosaliyevich

Xo'jalik yurituvchi subyektlarning likvidliligi va moliyaviy barqarorligini ta'minlashning xorij tajribasi va uning amaliy ahamiyati ... 122
Bauyetdinov M.J.

Теоретические подходы к определениям агрессий социально - экономической и политической стабильности государства как фактор повышения рекреационных потребностей ... 128
Алимова Райхона Баходировна

Innovatsion ta'lim texnologiyalari asosida talabalarning metodik tayyorgarligini shakllantirish ... 139
Komilov Umidjon Normurod o'g'li, Tulyaganova Gulnoza Olimjon qizi

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish manbalari 143
Nematulloyev Suxrob Sobirovich

Bir qatlamli elastik asosda joylashgan to'sinning seysmik kuchlar ta'siridagi tebranishining V.Z. Vlasov usuli asosida analitik tadqiqi 148
Kamola Xaydarova

"Sibir daryolarining burilishi" loyihasining tarixiy va retrospektiv tahlili 153
Mahmudov Nosir Mahmudovich

Sarguzasht turizmini rivojlanishi va sarguzasht turlarda turistlarning xavfsizligini ta'minlashda instruktor-gidlarning roli 159
Tilovmurodov Dostonbek Furqat o'g'li

Scientific-theoretical foundations of the use of ict in ensuring management efficiency and security in enterprises 165
Khalilov Bekzod Akhmatovich

Tijorat banklarida kredit riskini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish yo'nalishlari 171
Mirtursunova Dinara Anvarovna

O'zbekiston respulikasi tijorat banklarida masofaviy bank xizmatlarini joriy etishni takomillashtirish yo'llari 175
Tangriyev Izzat Raxmatullayevich

Qashqadaryo viloyatida eko va etno turizmni rivojlantirishning istiqbollari va iqtisodiy samaradorligi 181
Erkayeva Barno, Xushvaqtov Ramziddin

O'zbekiston bank tizimida raqamli valyutalar va yashil investitsiyalar integratsiyasini takomillashtirish 186
Nodirov Azizxon Asrorovich

Global energiya noaniqligining o'zgaruvchanligi ekonomertik modellari 192
Bexzod Qo'ziboev

Экоцифра: цифровизация МСП для зеленого устойчивого роста 197
С.С. Убаева

Qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirish va ekologik toza hududni yo'lga qo'yishning ahamiyati 201
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich

Statistika fanining shakllanish bosqichlari va rivojlanish tendensiyalari 206
Nabixodjaev Abbas Abdupattahovich, Umarova Mukaddas Abbasovna

Hududlarning atmosferaga chiqaradigan zararli chiqindilar miqdorini sanoat mahsulotiga nisbati bo'yicha tahlili 210
Baqoyev Husan Nuriddinovich

Qayta tiklanadigan vodorod narxlari strategiyasini o'rganish: xarajat noaniqliklarini bartaraf etish 216
Nuraliyeva Komila Sanakulovna

Qishloq xo'jaligini "yashil" iqtisodiyot asosida rivojlantirishga o'tishning zarurligi va mohiyati 221
Yoldoshev Mutalib Ibrohimovich

Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda "yashil investitsiyalar" dan foydalanishning xorij tajribalari 225
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna, Rustamova Nasiba Arslanovna

Ijtimoiy iqtisodiy ehtiyojlar va ularning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni 230
Raxmonova Feruza Musaqulovna

Oliy ta'lim xizmatlarini ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotda tutgan o'rni 234
Mirzaxajaeva Shaxzoda Shuxratovna

Tijorat banklari muammoli kreditlarining likvidlilikka ta'siri 240
Karshiyev Adham Anvarovich

Kichik firmalarning raqobatbardoshligini oshirishning nazariy metodologik jihatlari 245
Ruzmetov Davron Ibrogimovich, Aliyev Maqsudbek Erkinovich

Xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy resurslaridan samarali foydalanish imkoniyatlari 251
Talapova Nargiza Baxriddinovna

"Deviant xulq-atvorli o'smirlarning ijtimoiy moslashuvining psixologik xususiyatlari" 255
Saidbekova Feruza Anvarbek qizi
Aholi daromadlarini diversifikatsiya qilishda davlat siyosatining roli va imkoniyatlari 258
Nutfullayev Shohrux Mexli o'g'li, Qurbanov Ulug'bek Erkinovich
Анализ показателей развития зелёной химии по всему миру и в узбекистане за последние десять лет 262
Фозилова Фирангиза Комиловна
Tijorat banklarining o'zbekiston respublikasi iqtisodiyotiga ta'siri 270
Masharipov Rasulbek Jo'rabekovich
Biznes birlashuvda buxgalteriya hisobi va auditni takomillashtirish yo'nalishlari 273
Hamroyeva Zuhra Amiral qizi, Xayitboyeva Laylo Oybekovna, Mirzarayimov Sardorbek Ravshanovich
O'zbekiston respublikasida pul-kredit siyosatining maqsadi 277
Adilov Zuxriddin Marip o'g'li
Qishloq xo'jaligi mahsulotlarining ishlab chiqarish va bozorlararo aloqalarining statistik o'zgarish tendensiyalari 281
Zakirova Umida Maxamadaminovna
Iqtisodiy bilimlarni shakllanishi va rivojlanishi 286
Po'latov Abdulloh Xolxo'jayevich
Теоретические основы эффективного управления финансовыми ресурсами предприятий с государственной долей (на примере узбекистана) 291
Ахмедов Дилшод Турсункулович
Robototexnika asoslari va maktab ta'limida qo'llanilishi 298
Tuxliyev Muslimbek Sherzod o'g'li
Sun'iy intellektlar yordamida o'quvchilarni hayotiy faoliyat ko'nikmasini shakllantirishi 303
Mirxasilova Zulfiya Kochkarovna, Abdurahmanova Ozoda Djo'rayevna, Kurbanov Azimjon Jo'raboy o'g'li
Levi tengsizligi uchun A.N. Kolmogorov teoremalari 316
Saypiddinov Shukrullo Sadrdinovich, Baxramov Rustamjon Qambarali o'g'li
Rivojlanayotgan mamlakatlar bank tizimida raqamli moliyaviy texnologiyalarni joriy etish afzalliklari 320
Xodjimamedov Akmal Ashurovich, Umedov Abdullo Umedovich
O'zbekiston respublikasining mdh mamlakatlari bilan tashqi savdo faoliyati tahlili: o'zgarish tendensiyalari va istiqbollari 326
Ilyosov Asrorjon Axrorjon o'g'li, Abdullaev Alisher Maxmudovich, Tuxtasinova Muxayyo Mirzasultonovna
Elektron tijoratni rivojlantirishning xorij tajribasi 330
Madieva Zuxra Iskandarbekovna
Inson resurslarini o'rganishning asosiy yondashuvlari: mohiyat-ta'rifiy tahlil 336
Bakırov Qobiljon Mamatyusupovich
Bandlikni ta'minlashda davlat tomonidan institutsional muhit yaratishning roli 340
Dilorom Tojiboyeva, Umida Ravshanovna Anvarova
Mamlakatimizda islom moliyasini rivojlantirish maqsad va choralari 346
Xoliyorov Xomid Boynazarovich
Разработка экспертной системы для оценки финансового состояния предприятия 352
Tajibayeva Kizlargul Ajiniyazovna
Farg'ona vodiysi viloyatlarida kichik biznes ko'rsatkichlarining o'zgarishi: panel regressiya tahlili 362
Tojiyeva Muhabbatxon Mansurjon qizi
O'zbekiston Respublikasida makroiqtisodiy ko'rsatkichlarni hisoblashdagi asosiy muammolar va ularning yechimlari 368
Farmonov Ilhomjon Iqboljon o'g'li
Xorijiy tajriba asosida korxonalar innovatsion faolligini boshqarishni takomillashtirish 374
Hakimova Nozimaxon Sobirjon qizi
Mahalliy davlat hokimiyati organlarida milliy kadrlar zaxirasini shakllantirish 380
G'aniev Elyor Sobirjonovich
O'zbekistonda sirkulyar iqtisodiyotga o'tishning ahamiyati 386
Mirzayev Muzaffar Maxmudovich

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

The role of international investments in greening and ecological rehabilitation of the aral sea region 392
Ospanova Feruza Bazarbaevna

"Зеленое направление" совершенствования бухгалтерского учета 397
Ибрагимов Гайратжон Артикович

Xarajatlarni kelib chiqish joylari va javobgarlik markazlari bo'yicha hisobga olishni takomillashtirish 403
Xamidova S.Ya.

Mintaqalarni iqtisodiy rivojlantirishning metodologik asoslari va ularni takomillashtirish 409
Toshaliyeva Saodat Toxirovna

O'zbekistonda kichik turar joy biznesini rivojlantirishda xorijiy tajribalar 414
Yo'ldashev Bekzodjon Sherzodjon o'g'li

Tijorat banklarida davlat maqsadli dasturlarini moliyalashtirish yuzasidan ilmiy-nazariy qarashlar 419
Shodiyev Shuhrat Sunnat o'g'li

Qandolat mahsulotlari bozorida marketing strategiyalaridan foydalanishning xorijiy mamlakatlar tajribasi 426
Azlarova Munira Muxammad-Amin qizi

Risk management in commercial banks, methodological approaches and practical implementation 433
Baymuratova Zina Aqilbekovna, Jarilkapova Naubaxar Paraxat qizi

The impact of competition on economic growth: evidence from uzbekistan's automative industry 439
Saydaliyeva Dilrabo Baxriddin qizi

Raqamli texnologiyalarning oliy talim xizmatlarini rivojlantirishdagi o'rni 444
Mirzaxadjayeva Shahzoda Shuxratovna

Развитие производства сельскохозяйственной продукции путем развития цифровых технологий 450
Юсупов Мухиддин Соатович

Tijorat banklarida loyihaviy moliyalashtirish risklarini boshqarish amaliyotini takomillashtirish 457
Berdiyev Akram O'ktamovich

Iqtisodiy tarmoqlarni soliqqa tortish orqali investitsiya loyihalarini rivojlantirish 463
Sharipov Eldor Salohiddin o'g'li

Iqtisodiyotda investitsiya va kredit salohiyatini bank faoliyatiga ta'siri 468
Ergashova Nilufar Sobirovna

Qurilish materiallari sanoati korxonalarining raqobatbardoshlik salohiyatini boshqarishni takomillashtirish 473
Tashmukhamedova Karima Samatovna

Ziyorat turizmini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari va istiqbollari 479
Kurbanova Mohinur Xabib qizi

Xalqaro sayohat lug'ati va uning shakllanishi 487
Abduaxadova Zilola Djamoliddinovna

Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari va uni o'zbekiston respublikasi hisob tizimini rivojlantirishdagi o'rni va ahamiyati 492
Quvvatov G'olibjon Baxtiyor o'g'li

Kooperatsiyalarning tutgan o'rni va ahamiyati 501
Mirzayev Musurmon Umidullayevich, Ziyadullayev Ilhom Narkobilovich

Использование методов математического моделирования при внедрении коммерческих автоматических систем 505
Курбанова Рахима, Ахмедов Мехрожхон

Tijorat banklari kapitalidagi davlat ulushini kamaytirish yo'llari 511
Vasiyev Alisher Samiyevich

Механизмы трансформации неформального сектора в официальную экономику на основе финансовых инструментов 515
Кошанов Абдимурат Азат ули, Муртазаев Шахрух Конысжайлиевич

The impact of tourism on the economy of Uzbekistan 519
Xaydarova Marjona, Muxamedboyeva Muxlisa, Umarov Kamron, Usmanova Aziza
Mintaqada gastroturizm rivojlanishining iqtisodiy asoslari va zamonaviy tendensiyalari 525
Masharipova Manzura Alimbayevna
Tikuv-trikotaj korxonalari brend jozibadorligini oshirishning ilmiy-nazariy jihatlari 535
O'rinov Akmaljon Axmadjonovich
Bank tizimida hisobotlarni avtomatlashtirish texnologiyalari 542
Sodiqov Sanjar Saydullo o'g'li
Engineering programs in Uzbekistan on the verge of fifth industrial revolution 547
Khasan Khankeldiyev
Aksiyadorlik jamiyatlarining boshqaruvini yaxshilashda korporativ madaniyatning ahamiyati 551
Akramova Nazokat Israilovna
Tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy taraqqiyotdagi o'rni 562
Amonov Mehriddin Oromiddinovich
O'zbekiston sanoat tarmoqlarida kooperatsiya asosida tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni mahalliylashtirish tizimini takomillashtirish yo'llari 572
Xalilova Sevaraxon Alijon qizi
Moliyaviy barqarorlikning asosiy ko'rsatkichlari va ularning tahlili 578
Urmanbekova Iroda Farxodovna
Tijorat banklarining mamlakat iqtisodiyotida tutgan o'rnini tahlil qilish 583
Kilicheva F.B., Mengnorov A.A., Bozorova O.R.
Bog'dorchilik tarmog'ida klasterlarni joriy qilishda yevropa tajribasini qo'llash imkoniyatlari 591
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich
To'qimachilik klasterlarini boshqarishda xorijiy mamlakatlar tajribasi 598
Mansurov Saidxo'ja Kamalovich
Barriers to tourism infrastructure development in uzbekistan: a critical analysis 605
Sarvinoz Shodmonova
Xalqaro bozorda qishloq xo'jaligi mahsulotlari raqobatbardoshligini oshirish 609
Mengnorov Almardon Abdirahmonovich
O'zbekiston respublikasida infratuzilma loyihalarini amalga oshirishdagi risklarni boshqarish 620
Yusupova Zilola Ismoiljon qizi
Korxonaning iqtisodiy barqarorligiga erishishning zamonaviy tendensiyalari 626
Iminova Nargizaxon Akramovna
Qishloq joylari maishiy xizmat ko'rsatish sohasida axborot resurslaridan samarali foydalanish 631
Xamdamov Eldor Toshtemirovich
Meva-sabzavotlar eksportida transport koridorlari va vositalarini tanlash xususiyatlari 636
Yusupov Muxiddin Soatovich
Рынок рабочей силы в узбекистане и ее воспроизводство 644
Шакиров Амаль Улугбекович, Камилова Наргиза Абдукахаровна
Деньги и их функции в экономике 650
Мурадиллаев Мансур Мехроживич, Камилова Наргиза Абдукахаровна
Развитие сельского хозяйства в узбекистане 654
Махмудов Алишер Мухтарович, Камилова Наргиза Абдукахоровна
Инвестиции и инновации в химической промышленности узбекистана: современные тенденции и перспективы 658
Хусаинов Равшан Рахимович, Султанходжаев Аманулла Асадуллаевич
Tijorat banklari aktivlarini boshqarishni takomillashtirish 666
Mardonova Shoxsanam Baxodirovna
Definition of agritourism as a multifunctional development in rural areas 672
Aktamov Olimjon Abdugani ugli
Kameral soliq tekshiruvida smart texnologiyalarini ma'lumotlarini soliq organlarining ma'lumotlar bazasida shakillanishi 680
Qurbonov Muxiddin Abdullaevich
Проблемы регулирования государственно-частного партнерства и рекомендации по их решению (на примере безработицы в республике узбекистан) 687
С.Э. Холмуратов

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Автоматизация аудиторских процедур с использованием искусственного интеллекта ... 692
Ходжарахманова Назира Бахтияр кизи

Past karbonli iqtisodiyotga o'tish zaruriyati va uning omillari ... 701
Valiyev Axliddin Aropitdinovich

Yengil sanoatda zamonaviy tikuv mashina-kichik robotlarning mexanizmlarini mukammallashtirish ... 705
Sirojova Muxabbat Sodiq qizi, Kurbanov Fazliddin Aminovich

Jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortish tizimining institutsional va iqtisodiy asoslari ... 710
Kuzieva Nargiza Ramazanovna, Bobomuratova Manzura Panji qizi

Foyda solig'i bo'yicha bo'nak to'lovlarni to'lash tartibi ... 717
Yangieva N.S.

Kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarini soliqlar vositasi qo'llab-quvvatlashning amaldagi holati ... 722
Turanboyev Boburjon Qodirjon o'g'li

Motivation, goal-setting, and organizational performance: a case study from uzbekistan's chemical industry ... 726
Mamataliev Anvar Ergashevich, Bobur Urinov

Применение искусственного интеллекта при организации налогового администрирования узбекистана ... 733
Н.А. Артиков

Ayollar tadbirkorligini rivojlantirish zaruriyatini keltirib chiqaruvchi omillar ... 737
Sharofiddinova Gulnoza Ilxomjonovna

Raqamli texnologiyalarning tijorat banklari samaradorligiga ta'siri ... 745
Maksudov Avazbek Ulug'bek o'g'li

Suv tanqisligi sharoitida yashil iqtisodiyotni rivojlantirish asoslari ... 750
Qosimov Maxamatjon Sulaymanovich

Rivojlanayotgan iqtisodiyotda raqamli va raqamli bo'lmagan korxonalar tahlili ... 761
Raxmonov Nodirjon Raxmonjon o'g'li

Aholining o'rtacha umr ko'rish yoshini o'zgarishi sharoitida keksalarning ijtimoiy ta'minotiga xavflarning ortishi ... 767
Toyirov Shohboz Ziyodullo o'g'li

Oliy ta'lim tizimida moliyaviy nazorat samaradorligini ta'minlash ichki nazorat xizmatlari ... 773
Xaydarov Baxrom Xolmuradovich

Moliya bozorida xususiy banklar faolligini ta'minlash istiqbollari ... 777
Abduqahhorov Asilbek Ahror o'g'li

Budjet daromadlari ijrosini ta'minlashda soliqlar hisobi va tahlilining ahamiyati ... 782
Abdullaev Abror Bozarboevich

Tayyor mahsulotlar hisobi bo'yicha xorij tajribasi va ulardan respublikamizda foydalanish imkoniyatlari ... 787
Xotamov Alisher Xotamjon o'g'li, Sayfullayev Mexroj Sayfullayevich

Sanoat korxonalarida asosiy vositalar qadrsizlanishi va eskirishini hisobga olishni optimallashtirish ... 793
Kurbonova Shaxrinoz Avazxonovna

Korxonalarda ishlab chiqarish xarajatlarini auditorlik tekshiruvidan o'tkazish ... 799
Tulovov Erkinjon To'lqin o'g'li, Shanasirova Nodira Abdullayevna

Aholi daromadini oshirish yo'llari ... 803
Shadmanov Baxodir Sherkulovich

AHOLI DAROMADINI OSHIRISH YO'LLARI

Shadmanov Baxodir Sherkulovich
O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti
"Iqtisodiy fanlar" kafedrasi dotsenti
Elektron pochta: baxodirshodmanov76@gmail.com
ORCID: 0009-0001-2310-5337

Annotatsiya: Mazkur maqola aholi daromadining oshirishda ta'sir etuvchi omillarni, jumladan davlatning ijtimoiy rag'batlantirishga qaratilgan siyosati, iqtisodiyotdagi ishchi o'rinlarni yaratish jarayoni, sog'lom tadbirkorlik muhitini mavjudligi va ish haqqi miqdorini xorijiy va mahalliy olimlarni ilmiy qarashlari tahlili asosida hulosalar berilgan. Ayniqsa aholi daromadini oshirishda inson kapitalini rivojlantirish orqali erishish mumkinligi va inson kapitalini rivojlantirishda mamlakatda ijtimoiy ne'matlarning ta'minlanish darajasi yoqori bo'lishligi asoslangan.

Kalit so'zlar: aholi daromadi, ish haqqi, tadbirkorlik faoliyati, ijtimoiy ximoya, iste'mol xaridlari, inson kapitali, jamg'arish, mulkiy daromadlar.

Abstract: This article presents conclusions based on an analysis of the scientific views of foreign and domestic scientists on factors influencing the increase in household incomes, including the state's policy aimed at social incentives, the process of creating jobs in the economy, the existence of a healthy entrepreneurial environment, and the amount of wages. In particular, it is substantiated that an increase in the income of the population can be achieved through the development of human capital, and the level of provision of social goods in the country will be high in the development of human capital.

Key words: population income, wages, entrepreneurial activity, social protection, consumer purchases, human capital, savings, property income.

Аннотация: В данной статье представлены выводы на основе анализа научных взглядов зарубежных и отечественных ученых на факторы, влияющие на повышение доходов населения, в том числе политика государства, направленная на социальное стимулирование, процесс создания рабочих мест в экономике, наличие здоровой предпринимательской среды и размер заработной платы. В частности, обосновано, что повышение доходов населения может быть достигнуто за счет развития человеческого капитала, а уровень обеспеченности социальными благами в стране при развитии человеческого капитала должен быть высоким.

Ключевые слова: доходы населения, заработная плата, предпринимательская деятельность, социальная защита, потребительские закупки, человеческий капитал, сбережения, имущественные доходы.

KIRISH

Bugungi kunda davlatning iqtisodiy rivojlanganlik darajasi bevosita shu mamlakatda yashayotgan fuqarolarning farovonlik darajasi bilan baholanadi. O'z navbatida, aholining farovonligi uning daromadi va shu mamlakatdagi narxlar darajasiga bog'liq. Aholi daromadini oshirish esa jamiyatda yashovchi shaxslarning holati va faolligiga, jamiyatdagi mavjud iqtisodiy tizimga hamda davlatning iqtisodiy siyosatiga bog'liq.

Respublikamizda aholi daromadlarini oshirishga va uning manbalarini ko'paytirishga qaratilgan islohotlar olib borilmoqda. Xususan, yangi tahrirdagi Konstitutsiyaning 42-moddasida har kim munosib mehnat qilish, kasb va faoliyat turini erkin tanlash, xavfsizlik va gigiyena talablariga javob beradigan qulay mehnat sharoitlarida

ishlash, mehnati uchun hech qanday kamsitishlarsiz, hamda mehnatga haq to'lashning belgilangan eng kam miqdoridan kam bo'lmagan tarzda adolatli haq olish, shuningdek ishsizlikdan qonunda belgilangan tartibda himoyalanish huquqiga ega ekani va mehnatga haq to'lashning eng kam miqdori insonning munosib turmush darajasini ta'minlash zarurati hisobga olingan holda belgilanilishi davlat tomonidan kafolatlangani mustahkamlab qo'yilgan [1].

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 27-iyundagi ""Yoshlar – kelajagimiz" davlat dasturi to'g'risida"gi PF-5466-son[1]li, 2019-yil 21-maydagi "Mehnatga haq to'lash, pensiyalar va boshqa to'lovlar miqdorlarini aniqlash tartibini takomillashtirish to'g'risida"gi PF-5723-son[2]li, 2022-yil 25-iyuldagi "O'zbekiston Respublikasi aholisini ijtimoiy himoya qilish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-175-son[3]li Farmonlari, 2018-yil 14-iyuldagi "Aholi bandligini ta'minlash borasidagi ishlarni takomillashtirish va samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3856-son[4]li qarori hamda boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda aholini daromadini oshirish va tartibga solish bo'yicha chora-tadbirlar belgilangan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022 – 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son[5]li Farmoni bilan tasdiqlangan "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi"ning 21-maqsadida iqtisodiyot tarmoqlarida barqaror yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlash orqali kelgusi besh yilda aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulotni 1,6 baravar oshirish va 2030-yilga borib aholi jon boshiga to'g'ri keladigan daromadni 4 ming AQSh dollaridan oshirish, hamda "daromadi o'rtachadan yuqori bo'lgan davlatlar" qatoriga kirish uchun zamin yaratish ko'zda tutilgan [2].

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi

Aholi daromadi, uning manbalari, oshirish yo'llari va butun iqtisodiy tizimdagi ahamiyati to'g'risida xorijiy va mahalliy olimlarning tadqiqotlari mavjud. Iqtisodchi J. Keynsning fikriga ko'ra, shaxsning daromadi – bu biron-bir faoliyat natijasida olingan tushum, pul mablag'i yoki natural ko'rinishdagi mahsulotlarni ifodalaydi. U daromadlari past bo'lgan aholining iste'molga moyilligi yuqori, daromadlari yuqori bo'lsa, jamg'arishga moyilligi kuchli bo'lishini e'tirof etgan. J. Keynsning "Bandlik, foiz stavkasi va pulning umumiy nazariyasi" asarida aholi daromadini davlat tomonidan markazlashtirilgan tarzda nazorat qilish iqtisodiyotning barqaror o'sishini ta'minlashda muhim omil ekanligi asoslab berilgan.

Neokeynsiy maktab vakillari R. Xarrod va E. Domar esa J. Keyns tadqiqotlarini davom ettirib, nafaqat barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash uchun zarur bo'lgan shart-sharoitlarni yaratishga, balki uzoq muddatli bandlikni ta'minlovchi daromad manbalarini tahlil qilishga e'tibor qaratganlar.

1932-yilda neoklassik maktab vakili I. Fisher individlar qaror qabul qilishda nafaqat joriy daromad, balki kelgusida kutilayotgan daromadni ham hisobga oladi, deb taxmin qiladi. Uning fikricha, uy xo'jaliklari oxir-oqibat barcha daromadlarini iste'molga sarflaydi.

Monetarizm asoschisi M. Fridman 1957-yilda ilgari surgan doimiy daromad nazariyasiga ko'ra, uy xo'jaliklari daromadlari vaqt o'tishi bilan o'zgaruvchan bo'lishiga qaramay, ularning iste'mol xarajatlari nisbatan barqaror bo'lib qoladi. Fridman ushbu barqarorlikni aholi tomonidan daromadlarning vaqtinchalik va doimiy turlarini farqlab baholashga asoslanadi.

Mahalliy olimlar Sh. Shodmonov va U. G'afurov "Iqtisodiyot nazariyasi" darsligida aholi daromadini ma'lum vaqt oralig'ida ular tomonidan olingan pul daromadlari va natural shakldagi tushumlar yig'indisi sifatida ta'riflagan [7].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida mahalliy va xorijiy olimlarning aholi daromadining mohiyati, manbalari, miqdori hamda uning makro va mikro darajadagi ahamiyati bo'yicha ilgari surgan nazariy qarashlari o'rganildi. Shuningdek, bugungi ijtimoiy-iqtisodiy jarayonda aholi daromadining holati statistik tahlil, taqqoslama tahlil, amaliy o'rganish, tizimli yondashuv, abstrakt-mantiqiy fikrlash, induktsiya va deduktsiya usullari orqali tahlil qilindi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Respublikamizda davlat tomonidan aholi daromadlarini oshirish yo'lida budjet tashkilotlarida ish haqi, pensiya, stipendiya va ijtimoiy yordam miqdorlarini narxlar darajasining o'sish sur'atlariga mos ravishda oshirish, mehnat bozorining mutanosibligi va infratuzilmasini rivojlantirish, tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash

1 https://lex.uz/docs/-3826820
2 https://lex.uz/docs/-4346118
3 https://lex.uz/uz/docs/-6130265
4 https://lex.uz/docs/-3824637
5 https://lex.uz/ru/docs/-5841063

uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, ishchi kuchi resurslarining sifatini yaxshilash hamda yangi ish oʻrinlarini tashkil etishga qaratilgan izchil islohotlar amalga oshirilmoqda.

Aholi daromadlarini oshirish davlatning strategik maqsadlaridan biri sanaladi, chunki bu ishlab chiqaruvchi kuchlar salohiyatini rivojlantirish, mehnat unumdorligini oshirish va iqtisodiyotning barqaror oʻsishini taʼminlashda muhim asos boʻlib xizmat qiladi. Ayniqsa, iqtisodiy faol aholi qatlamining daromadlarini oshirish bevosita ijtimoiy manfaatlarning kuchayishiga olib keladi. Shu bilan birga, aholi daromadlarini oshirish jarayoni aholining iqtisodiy faolligi bilan chambarchas bogʻliq. Shaxsning iqtisodiy faolligi tushunchasini chuqurroq tahlil qilganda, bu uning ish faoliyati davomida sarflagan quvvati, shu quvvatni tiklash jarayoni, shuningdek, oʻz salohiyatini oshirib borish uchun zarur boʻlgan vaqt, moddiy va ijtimoiy neʼmatlarga erishish imkoniyatlari bilan bogʻliqligi ayon boʻladi.

Bugungi kunda rivojlangan davlatlar, jumladan Germaniya, Yaponiya va Ispaniya tajribasida haftasiga toʻrt kunlik ish haftasini joriy etish orqali yuqori samaradorlikka erishilmoqda. Bunday yondashuv ishchilarga oʻz mehnat jarayonida yoʻqotgan quvvatini tiklash, aqliy va jismoniy salohiyatini rivojlantirish uchun yetarli vaqt ajratish imkonini bermoqda. Tabiiy qonuniyatga koʻra, har bir shaxsga kuniga 24 soat vaqt ajratilgan boʻlib, uning bir qismini mehnatga, qolgan qismini esa mehnat jarayonida yoʻqotilgan energiyani tiklash hamda oʻz salohiyatini rivojlantirishga sarflashi zarur.

Shu nuqtayi nazardan qaralganda, mamlakatda ish haqining yuqoriligi va narxlar darajasining nisbatan pastligi mehnatga layoqatli shaxslarning kunlik vaqt taqsimotiga ijobiy taʼsir koʻrsatadi. Bu esa ularning mehnatga sarflaydigan vaqtini optimallashtirib, energiyani tiklash va oʻz aqliy hamda jismoniy salohiyatini oshirishga koʻproq vaqt ajratish imkonini yaratadi. Natijada jamiyatda inson kapitali sifat jihatidan yuksalib, iqtisodiy rivojlanishga kuchli turtki beradi (1-rasm).

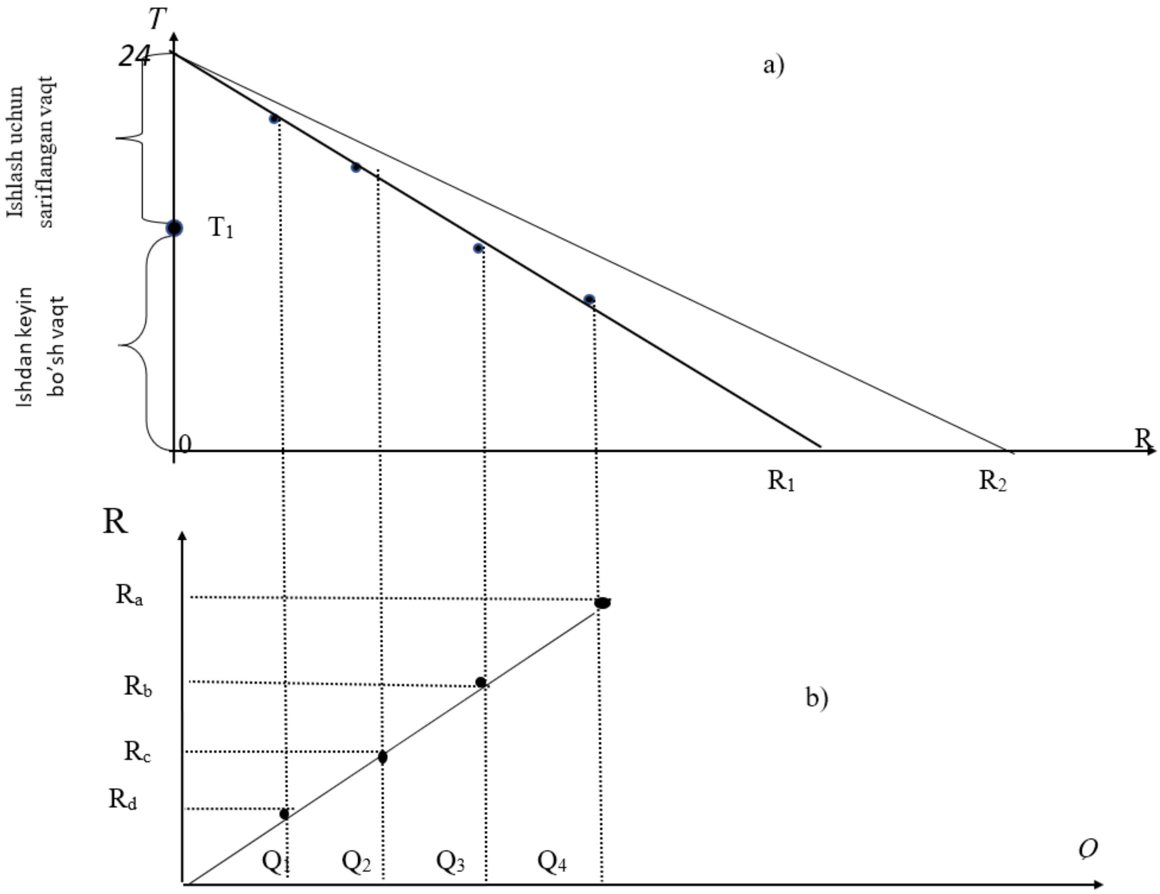

1-rasm. Ishchi soatiga toʻlanadigan xaq va uning isteʼmol tarkibi bilan bogʻliqligi[6]

T-vaqt
R- ishlovchini ish haqqi daromadi
R_1=n*24
R_2=n_1*24

6 Muallif ishlanmasi

Q-iste'mol xajmi va tarkibi

n-ishlovchining 1soat ishi uchun to'lanadigan haqqi miqdori

Rasmning a) qismida orbitaning abssissa o'qida vaqt (T) ifodalangan, ya'ni 1 sutka 24 soat deb belgilangan va bu T_1 nuqtada ikki qismga bo'lingan: 0 dan T_1 gacha – shaxsning ishdan bo'sh vaqti, T_1 dan 24 gacha esa – ish vaqti. Ordinata o'qida esa ishlagan har bir soat uchun to'lanadigan n miqdordagi ish haqi asosida umumiy daromad R ko'rsatilgan. Agar 1 soatlik ish haqi n miqdorda belgilansa, unda umumiy daromad R = (24 − T)*n formulasi orqali aniqlanadi. R_1 nuqta – ishlovchining 1 sutkada 24 soat ishlashi natijasida oladigan maksimal daromadini ko'rsatadi. 24:R_1 chizig'i esa n qiymatdagi ish haqi to'lanadigan sharoitda ishlovchining turli daromad variantlarini ifodalaydi. Agar 1 soatlik ish haqi n dan oshsa, grafik chiziq 24:R_2 holatiga o'zgaradi, bu esa ishlovchining avvalgidek daromad olishiga qaramay ish vaqtini qisqartirish imkoniyatini beradi.

Rasmning b) qismida esa R miqdoridagi daromadga ma'lum narxlar darajasida sotib olinishi mumkin bo'lgan iste'mol tovarlari va xizmatlar hajmi Q harfi bilan ifodalangan. Bu yerda $Q_1 < Q_2 < Q_3 < Q_4$ tengsizliklari iste'mol tarkibi va hajmining bosqichma-bosqich ortib borishini ko'rsatadi. Bu esa oddiy iste'mol tovarlaridan boshlab, inson kapitalini takomillashtirishga xizmat qiladigan ijtimoiy xizmatlar (ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat)ni o'z ichiga olgan keng qamrovli iste'mol strukturasiga o'tishni bildiradi.

a) va b) grafiklarining o'zaro bog'liqligi shundaki, ishlovchining har bir soatiga to'lanadigan n miqdor ish haqini oshirish uchun uning iste'mol strukturasi kengayishi zarur. Bu esa faqatgina aholi daromadlarining oshishi hisobiga ro'yobga chiqadi.

Shundan xulosa qilish mumkinki, aholi daromadlarini oshirishda asosiy omillardan biri inson kapitalining rivojlanishidir. Inson kapitalini rivojlantirish esa bevosita daromad va bo'sh vaqtga ega bo'lish bilan bog'liq. Chunki shaxsning salohiyatini oshirish, ya'ni o'qish, malaka oshirish, sog'lig'ini tiklash, madaniy-ma'naviy ehtiyojlarini qondirish uchun zarur sharoitlar aynan shu omillar bilan belgilanadi.

Umuman olganda, aholi daromadi darajasi mamlakatda barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlovchi muhim omillardan biridir. Chunki yalpi ichki mahsulotning barqaror o'sishi, birinchi navbatda, ishlab chiqaruvchi kuchlarning sifat darajasiga bog'liq bo'ladi. Aholining daromad darajasi davlatning iqtisodiy tizimidagi barcha bo'g'inlar bilan uzviy bog'liq bo'lib, ularga ta'sir qiluvchi va ularni tartibga soluvchi vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Aholi daromadlarini tahlil qilishda, avvalo, uning tarkibini aniqlab olish muhim ahamiyatga ega. Aholi daromadlariga ish haqi, nafaqalar, pensiyalar, stipendiyalar, tadbirkorlik faoliyatidan olingan daromadlar, dividendlar, bankka qo'yilgan depozitlardan olinadigan foiz to'lovlari, shuningdek qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirishdan olingan tushumlar kiradi. Ushbu tarkibda ish haqi orqali olinadigan daromad asosiy manba hisoblanadi.

Quyidagi jadvalda mamlakatimizda aholi daromadlarining tarkibi statistik jihatdan yoritilgan (1-jadval).

1-jadval. O'zbekiston Respublikasida aholi daromadining tarkibi(%da)[7]

	2020	2021	2022	2023
Aholi umumiy daromadlar tarkibida ishlab chiqarishdan olingan daromadlarning ulushi	73,2	71,7	67,9	70,5
Aholi umumiy daromadlar tarkibida mol-mulkdan olingan daromadlarning ulushi	2,1	2,1	2,2	2,8
Aholi umumiy daromadlar tarkibida transfertlardan olingan daromadlarning ulushi	24,6	26,2	29,9	26,7

Jadvalda keltirilgan ma'lumotlarga ko'ra, 2023-yilda aholining umumiy daromadlari tarkibida ishlab chiqarishdan olingan daromadlar ulushi 70,5 foizni tashkil qilgan. Bu esa ish haqi, tadbirkorlik faoliyati hamda qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirishdan olinadigan daromadlar ulushi yuqori ekanligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, davlat tomonidan aholining ijtimoiy himoyasini kuchaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar natijasida aholining jami daromadlarida transfer to'lovlarining ulushi 26,7 foizni tashkil etgani kuzatiladi. Bu, o'z navbatida, davlat budjeti orqali amalga oshirilayotgan ijtimoiy siyosat samaradorligini ifodalaydi.

Shuningdek, aholi daromadlari tarkibida mol-mulkdan olinadigan daromadlar ulushining pastligi, aholining jamg'arishga bo'lgan moyilligi, moliyaviy aktivlar orqali daromad olish (masalan, qimmatli qog'ozlar xaridi, tadbirkorlik subyektlariga ta'sischilik orqali qo'shilish) darajasining pastligidan dalolat beradi. Bu esa jamiyatda moliyaviy savodxonlikning yetarli emasligi va investitsion faollikning sustligini ko'rsatadi.

7 O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan ishlab chiqildi

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yuqoridagi tahlillardan kelib chiqib, Respublikada aholi daromadlarini oshirish yoʻlida quyidagi yoʻnalishlarga e'tibor qaratish maqsadga muvofiq. Birinchidan, yirik investitsiya loyihalarini joriy etish, sanoat korxonalarini modernizatsiya qilish va sanoat zonalarida ishlab chiqarish jarayonlarini yangi texnik-texnologik bosqichga olib chiqish orqali yangi ish oʻrinlarini yaratish zarur. Bu esa bevosita ish haqi orqali aholining asosiy daromad manbalarini kengaytiradi.

Ikkinchidan, minimal va oʻrtacha ish haqi miqdorlarini bosqichma-bosqich oshirish orqali ishchi-xodimlarning ragʻbatini kuchaytirish, mavjud boʻsh ish oʻrinlarini toʻldirishga imkon yaratadi. Bunga ish haqi belgilashda bozor mexanizmlarini keng qoʻllash va mehnat unumdorligini oshirish orqali erishish mumkin.

Uchinchidan, tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish aholi daromadlarini koʻpaytirishning muhim omili sifatida qaraladi. Bu borada soliq imtiyozlari tizimini takomillashtirish, istiqbolli yoʻnalishlarni aniqlashda zamonaviy yondashuvlardan foydalanish, mazkur yoʻnalishlarga imtiyozli kreditlar ajratish, IT, agrosanoat va turizm sohalaridagi startap va innovatsion loyihalarni grant asosida moliyalashtirish tizimini takomillashtirish talab etiladi.

Toʻrtinchidan, aholining moliyaviy savodxonligini oshirish dolzarb vazifa hisoblanadi. Bu bir tomondan dunyo iqtisodiy tizimiga moslashish imkonini yaratsa, ikkinchi tomondan esa ish bilan band boʻlmagan yoki qoʻshimcha daromad izlayotgan aholi qatlamlariga moliyaviy bozorlar orqali passiv daromad manbalarini yaratadi. Moliyaviy savodxonlik darajasi ortishi aholining iste'mol xarajatlarini optimallashtirish, jamgʻarmalarni moliyaviy aktivlarga yoʻnaltirish, shu jumladan qimmatli qogʻozlar, aksiyalar, obligatsiyalar xaridi orqali mulkiy daromadlarni oshirish imkonini beradi.

Beshinchidan, aholi daromadlarini oshirishda inson kapitalini rivojlantirish ustuvor yoʻnalishlardan biridir. Bu borada davlat tomonidan ta'lim va sogʻliqni saqlash xizmatlarining sifati va qamrovini oshirish, umumiy oʻrta ta'lim, kasb-hunar maktablari va oliy ta'lim muassasalarida oʻquv dasturlarini mehnat bozori talablariga moslashtirish, uzluksiz ta'lim tizimini rivojlantirish zarur. Shuningdek, ijtimoiy xizmatlardan foydalanish madaniyatini oshirish orqali aholining salohiyatini rivojlantirish mumkin. Ayniqsa, ayollar uchun onlayn bandlik va masofaviy ish shakllari orqali daromad manbalarini yaratish inson kapitalining ijtimoiy faollik koʻrinishida oshishiga olib keladi.

Umuman olganda, aholi daromadlarining koʻpayishi iqtisodiy barqarorlik, ijtimoiy tenglik va zamonaviy davlat qurilishi uchun muhim asoslardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati

1. Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi –T.: Oʻzbekiston, 2023.-18 b.
2. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyyevning “2022-2026 yillarga moʻljallangan Yangi Oʻzbekiston taraqqiyot strategiyasi toʻgʻrisida”gi PF-60-sonli Farmoni. 29.01.2022 y.
3. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег.-М, 1999. с. 80, 121.
4. Хенсен Э. Экономические циклы и национальный доход.-М: Изд-во иностранной литературы, 1959.
5. Fisher, Irving, Booms and depressions: some first principles 1932.
6. Milton Friedman”A theory of the consumption function” Princeton Univ.Press 1957 pp: 20-31
7. Shodmonov Sh., Gʻafurov U. Iqtisodiyot nazariyasi. Darslik-T.:”Fan va texnologiya”, 2005.-662b.
8. Baltabayeva, M. va Qodirova, D. (2022). Zamonaviy ta'lim tizimida ma'naviy-ma'rifiy jarayonlarning ustuvorligini ta'minlash zarurati. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 12(1), 423-427.
9. Yuldasheva Gulmira Azatovna, & Baltabayeva Malohat Ortiqalievna. (2022). Ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish mintaqaning innovatsion rivojlanishini boshqarish omili sifatida. International journal of social science & interdisciplinary research issn: 2277-3630 Impact Factor: 429, 11(05), 65–70.

YASHIL

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o‘g‘li

2025. № 5

© Materiallar ko‘chirib bosilganda ““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga
maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo‘lishingiz mumkin. Obuna bo‘lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to‘lov haqidagi ma’lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo‘natishingizni so‘raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo‘natamiz.

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali 03.11.2022-yildan
O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug‘bek tumani
Kumushkon ko‘chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz